

gin hem uitverkoor tot raadsheer en leider hij de opleiding Harer dochter en voor deze een onderwijzeres begeerde naar zijn keuze en naar zijn richting. Aan aanhang en vereerders heeft het hem ook in Nederland waarlijk niet ontbroken. Vele scholen gaan er prat op een onderwijs te verstrekken „naar de beginselen van Jan Ligthart“, overtuigd, dat dit hun beste aanbeveling is. De fraaie platen van „Het volle Leven“ hangen op talloze scholen, ook waar men overigens niet „doet aan Ligthart“. Hetzelfde geldt in nog hoogere mate van zijn leesboekjes (waarin echter ook veel arbeid steekt van zijn medewerker Scheepstra), die hun populariteit zeker niet het minst te danken hebben aan de kleinen zelf, die ze met zooveel graagte lezen, en die ook op protestantsche en katholieke confessioneele scholen gereciperd zijn. Zijn opvoedkundige geschriften vonden in en buiten onderwijskringen gretige lezers en veel aftrek; zoowel van zijn „Jeugherinneringen“ als van zijn bundels „Over Opvoeding“ verscheen in korten tijd een tweede, van den eersten bundel der laatste zelfs een derde druk. Door zijn blad — want terecht noemt de eenig overgebleven redacteur, die in den laatsten tijd al het werk alleen moest doen, „School en Leven“ zijn, Ligtharts, blad — bereikte hij een uitgebreiden kring, die hem gaarne hoorde en waar hij zich nog het meeste gaf; in de voorrede van zijn slechts als manuscript gedrukt „In Zweden“ noemt hij het „een huiskamer, waarin je „onder vrienden bent en je weleens mag laten gaan.“ Ik twijfel niet of liefdevolle handen zullen daaruit nog heel wat opdelen en tot een derden of vierden bundel „Over Opvoeding“ vereenigen.

Ook op ander dan zuiver paedagogisch-didaktisch gebied heeft hij trots de belemmeringen zijner fysieke zwakte met zijn vele gaven gewoerd als weinigen. Zijne studiën en uitgaven op het gebied der Nederlandsche letteren, van de Middeneeuwen en van den nieuweren tijd, worden door bevoegden ten zeerste geroemd. Eenige veelgelezen kinderboeken verschenen van zijne hand. En in niets wat hij ooit sprak of schreef, verloochende zich zijn zonnige stijl.

Langzamerhand zullen wij beter tot besef komen, wat wij aan hem te danken hebben en hoeveel wij nog van hem hebben te leeren. De bekoring van zijn levend woord, van zijn daarin sprankelenden humor, den opslag van zijn mooie, vriendelijke oogen, de onherleidbare charme van zijn omgang, zullen wij moeten missen, en ontzettend groot moet dat gemis zijn voor wie er dagelijks van plachten te genieten, zijn medewerkers, de kinderen zijner school, en vooral (Mevr. van Wehl heeft het onovertreffbaar weergegeven), zijn berooid gezin. Zeker voor die allen, voor ons allen, is hij te vroeg gestorven. Maar onwankelbaar vast staat onze en hunne troost, die ook zijn troost moet geweest zijn, wanneer het bewustzijn daarvan hem in het sterven heeft doorflitst: „Zalig zijn de dooden, die in den Heer heffen. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid, en hunne werken volgen met hen.“ (Openb. 14 : 13).

J. H. GUNNING Wz.

HOE MOETEN WE NU VERDER?

In Memoriam Jan Ligthart.

18 Februari 1916.

Gisterenavond, toen ik de droeve tijding las, en de krant met een schreeuw van schrik in mijn schoot liet vallen, was mijn eerste gedachte helaas aan mezelf, aan wat ik zelf met Jan Ligthart verloor, en ik mompelde: „Hoe moet ik nu verder?“

En toen gaf ik me over aan peinzen, trachtte het me voor te stellen, dat het waar was: Jan Ligthart dood, dood. Tegen Nieuwjaar nog, toen ik, angstig om het lange weg-blijven, daarginder, van mijn meester, om herstel te zoeken, toen ik weer geschreven had: „Hoe gaat het toch!“ had ik een antwoord gekregen van haar, tot wie ik in gedachten niet durf te naderen, nu — een antwoord, dat wel teleurstelde mijn hoop op eindelijk eens goede tijding uit Laag-Soeren — maar dat toch allerminst dit deed vermoeden. Zij bleef hoop koesteren, hoop in onwrikbaar vertrouwen op den dokter, die gezegd had: Ondanks alles, is hij met April beter. — En nu dit!

En ik, die in egoïstisch denken schreide: Hoe moet ik nu verder?

Toen zag ik de realiteit. Al zoovele jaren werkte ik nu toch gansch alleen, gansch op mezelf, zonder ooit zijn daadwerkelijke steun, zonder zelfs meer zijn raad. — Als mijn werk verschenen was, dan zond ik er hem datgene van toe, wat ik wist, dat hem plezierig zou doen.

Maar hij was het, die me mijn weg gewezen had. Hij was het, die me er op bracht, die me steunde bij de eerste wankele schreden; die me losliet, toen hij wist, dat ik alleen kon gaan. Hij bleef in den geest achter me staan, en vaak wendde ik me tot hem om, teneinde uit zijn trouwe oogen een belangstellenden blik op te vangen, in spanning, of ik af- of goedkeuring te zien zou krijgen.

Was het afkeuring — hoe verschoonend, hoe opheffend, hoe opvoedend!

Was het goedkeuring — hoe spontaan dan, hoe vol lijdschap, dat er goedgekeurd kon worden!

„Je ben een rijke meld!“ Ach, welk een kostelijk aandenden aan hem, zijn gezicht dan, en de klank van zijn stem!

Om dit alles werd mijn eerste klacht in woorden een: „Hoe moet ik nu verder?“

En omdat hij zóó er zoo velen den weg heeft gewezen, op den weg heeft geholpen, vastgehouden heeft, zoolang de schreden te wankel waren, losgelaten heeft, wetend dat het kon — daarom zullen er velen gisterenavond met mij geweest zijn, die als eerste klachte geroepen hebben: „Hoe moet ik nu verder?“

Vandaag zullen ze rouwen als ik en begrepen hebben, dat ze verder kunnen en verder moeten. Dat heeft Jan Ligthart niet aan zijn leerlingen verdiend, dat ze nu niet meer verder zouden kunnen!

Laten we dan allen voortgaan in het werk, dat hij ons gewezen heeft. In dankbaar, dankbaar herdenken van al, wat hij in ons leven geweest is, en ons in ons leven heeft meegegeven.

En zoo we, in nood om zijn verlies, hidden zullen, laat het dan allereerst zijn om Troost voor haar, tot wie mijn huiverende gedachten niet eens komen durven vandaag.

En dan daàrom, dat de tijden uit de gelederen zijner discipelen dien man naar voren zullen brengen, die zou kunnen heenwijzen, waar hij heengewezen heeft, en ons leiden, zooals hij ons geleid heeft.

Want we kunnen niet buiten Jan Ligthart. Niet buiten zijn geest.

Zoo laten we dan allen daartoe medewerken, dat zijn geest vaardig blijft onder ons.

Hij ruste in vrede!

NANNIE VAN WEHL.

KENNIS EN DENKBEELD.

Theorie en Praktijk.

Dat niemand zich late afschrikken door deze zoo bar uitzierende woorden. Ik had er ook boven kunnen zetten: „In hoeverre is Kennis werkelijk Macht?“, want ook over die veel mishandelde vraag verspreiden de onderstaande beschouwingen, als ik mij niet vergis, nieuw en nuttig licht. Zij zijn niet van mij zelf, maar ontleend aan een, ook in zijn geheel zeer lezenswaardig, afschouwen niet gemakkelijk te lezen, artikel van C. K. Lyans, in Stanley Hall's Pedagogical Seminary van September 1914 over wat de Duitschers „Formale Bildung“ noemen, ook al een zeer oude kwestie, waarover men tegenwoordig, maar nog met weinig resultaat, nieuw licht tracht te doen opgaan door de hulpmiddelen der experimenteele psychologie. De onderstaande snede uit dit artikel schijnt mij echter gansch bijzonder gewichtig en van vèrstrekkende betekenis voor het onderwijs en de geheele opvoeding. Lyans dan schrijft:

„Het verschil tusschen „Kennis“ en „Denkbeeld“ of „Idee“, kunnen wij ons duidelijk maken door te vergelijken de uitdrukkingen „een geleerd man“ en „een man met ideeën“. Hiervan uitgaande kunnen wij „kennis“ definiëren als dat wat wij van anderen leeren en „denkbeeld“ als dat wat wij zelf in ons zelf uitwerken. Volgens die definitie worden de ideeën bijv. van een Plato en een Kant, die voor hen zelf „denkbeelden“ waren, voor hem, die er notitie van neemt, bloote „kennis“, tenzij hij ze in zichzelf verwerkt.

„Dit onderscheid is van fundamenteele betekenis. Want wat wij als kennis vergaren, is nooit meer dan wat aan de oppervlakte verschijnt (daarom kunnen wij het geheel reproduceeren), terwijl dat wat van een idee aan de oppervlakte verschijnt, slechts een klein gedeelte daarvan is, nademaal ons bezit aan denkbeelden tot ondergrond heeft den geheelen rijkdom van gedachten, die er in opgegaan is. Hieruit volgt weer, dat een brok kennis en een brok van een denkbeeld uiterlijk precies op elkaar kunnen gelijken, terwijl zij toch wezenlijk hemelsbreed verschillen. Voor Kant was de „Kritiek der reine Rede“ de vrucht van jarenlangen denkbaarheid en één zin daaruit kan de waarde hebben van een boekdeel. Voor ons echter, als wij het boek alleen lezen om te weten te komen wat hij gezegd heeft, zal het niet veel meer zijn dan Hamlet's „Words, words, words“. Om iets te veroveren van de betekenis die het voor Kant had, moeten wij trachten te sympathiseeren met zijn standpunt, ons zelf in zijn plaats te stellen, te begrijpen, waarom hij dat standpunt innam en zijne gedachten na te denken. Dit is het „scheppende lezen“ dat Emerson ons aanbeveelt. Het sluit volstrekt niet in een ook maar voorbijgaande instemming met de meeningen van den schrijver, dien wij onder handen hebben, maar wel de erkenning dat hij „een mensch

was van gelijke gedachten als wij“¹⁾ en de verplichting om zijn boek met een zekere mate van sympathie te lezen als de eerlijke poging van een menscheengeest om zijn gedachten te uiten.

„Zooewel Kennis als Denkbeeld zijn vatbaar voor „transfer“²⁾, maar kennis niet onmiddellijk, niet in onverwerkten toestand, doch slechts wanneer zij eerst omgezet is in denkbeelden, d.w.z. aangepast, overgewerkt en gereorganiseerd voor het nieuwe doel. Dit overnemen van de kennis ontmoeten wij overal in het leven; wij kennen allen knapen, wier kennis van de natuurkunde gepaard gaat met een praktische mechanica in het dagelijksch leven, die op het peil staat van de holbewoners uit den voortijd, en meisjes, in wier geest geen de geringste verbinding bestaat tusschen hun scheikundige kennis en hun keukenpraktijken. Ik zelf ken een voortreffelijk leeraar in de wiskunde, die voor liefhebberij wel eens timmert, maar bij wien het nog nooit is opgekomen dat hij daarbij zijn mathematische kennis nuttig kan gebruiken; in plaats van de eigenschappen van den rechthoekigen driehoek toe te passen, zooals ieder geoefend timmerman van zelf doet ook zonder kennis van de planimetrie, laat hij zich door iemand helpen, die de bouten voor hem vasthoudt, terwijl hij met een potlood aanteekeent, waar zij elkander moeten kruisen. Het schijnt inderdaad wel alsof in de menschelijke natuur de neiging ligt om door middel van de handen het hoofd arbeid uit te sparen, in plaats van omgekeerd. Alles liever dan zelf nadenken!

„Dit maakt ons duidelijk welke eigenlijk de kloof is, die pleegt te gapen tusschen theorie en praktijk, en hoe die kan worden overbruggd. Een theorie is niets dan het constateeren van de betrekking die er bestaat tusschen één stuk ervaring met een ander. Zoodra zij echter de voeling verliest met de ervaring, waaruit zij is voortgekomen, verliest zij alle betekenis. De veelgemaakte „zuivere theoreticus“ is feitelijk heelemaal geen theoreticus; hij is slechts de depòthouder van een aantal theoriën, door anderen uitgewerkt, die voor hem niets anders zijn dan bloote „kennis“. Toch heeft hij één niet gering voordeel boven den „practicus“, die van geen theorie af weet, n.l. dit: als maar eenmaal het besef in hem ontwaakt dat zijn kennis werkelijk wat beteekent, wanneer ze slechts in verband wordt gebracht met het werkelijke leven, dan heeft hij de kennis al in magazijn, die geschikt en bestemd is om omgewerkt te worden in ideeën, dat is in Macht.

Dit is een gedeeltelijke rechtvaardiging van de praktijk der school om zoo veel tijd te besteden aan theoriën, die weinig of geen aanknooppunten vinden in het tegenwoordige leven harer leerlingen. Het is niet noodzakelijkerwijze een nadeel voor die leerlingen om in het bezit gesteld te worden van kennis, die in geen betrekking staat tot hun eigen dagelijksche ervaringen; want zij worden daardoor veel beter toegerust voor den tijd, die komt, wanneer die kennis een betekenis zal verkrijgen. En wanneer de leerling ietwat vaardig van geest is, dan zal het bezit zelf van zulke kennis hem prikkelen en uitdagen om de assimilatie van zijn schoolkennis aan de praktijk des levens te zoeken en te bevorderen.

¹⁾ Toespeling op Jac. 5, 17a.

²⁾ Hieronder verstaat men tegenwoordig in de psychologie het vermogen van geestelijke functies om zich te laten toepassen op andere objecten, dan waarmede zij verkrengen zijn, b.v. als de verkrengen vaardigheid in dammen het aanleeren van schaken vergemakkelijkt. In hoeverre en hoe dat mogelijk is, daarover heerscht juist veel verschil van meening.